

GORMAN, Jonathan. *Historical Judgement: The Limits of Historiographical Choice*. Montreal; Kingston; Ithaca : McGill-Queen's University Press, 2008, 258 s. ISBN 978-0-7735-3410-0

Jonathan Gorman nie je nováčikom v oblasti filozofie historiografie.¹ Profesor morálnej filozofie na Queen's University Belfast je napríklad autorom veľmi zaujímavej práce *Understanding History: An Introduction to Analytical Philosophy of History* (1992) i viacerých článkov uverejnených v časopise *History and Theory* a inde. Ako uvádza propagačná informácia jeho novej knihy *Historical Judgement* na webovej stránke jedného z vydavateľov, editor práve spomenutého časopisu R. Vann zrejme v súvislosti s touto prácou uviedol: „Jonathan Gorman sa stal najdôležitejším britským filozofom histórie od čias Collingwooda.“²

Čo také výnimočné prináša Gorman vo svojej aktuálnej monografii? Poviem to otvorene. Ťažko na to odpovedať jednoznačne. Mohol by som sa pokúsiť o diplomatickú odpoveď: „Autor v knihe argumentuje, že filozofia historiografie by mala viac vychádzať zo skutočnej práce historikov a z ich chápania vlastnej disciplíny. Gorman navyše polemizuje s postmodernistickým pohľadom na historiografiu a uvažuje nad obmedzeniami práce historikov a nad súdmi, ktoré môžu vynášať.“ V skutočnosti však považujem obsah Gormanovej knihy za veľmi diskutabilný, dokonca je podľa mňa problematické jasne identifikovať nejakú jednotiacu myšlienku celej práce.

V prvej kapitole autor zhŕňa jadro a hlavný argument knihy. V druhej kapitole, na pozadí polemiky z oblasti filozofie vedy medzi Popperom, Hempelom a Kuhnom, Gorman uvažuje nad tým, čomu by sa mala venovať a z čoho by mala vychádzať filozofia nejakej disciplíny. Autor sa následne zapája do obľúbenej diskusie o tom, čo je a čo by malo byť náplňou filozofie historiografie. Pripája sa k populárnej výhrade, že filozofi často analyzujú problémy, ktoré môžu byť zaujímavé len pre filozofov ale nie pre historikov, že filozofi v podstate ignorujú reálnu historiografickú prax. Gorman kritizuje skutočnosť, že viacerí filozofi predpisujú historikom, čo a ako majú robiť, namiesto toho, aby preskúmali ich praktické

¹ Gorman označuje termínom „historiografia“ disciplínu a termínom „história“ minulé dianie, ktoré skúma historiografia. V recenzii budem rešpektovať jeho spôsob používania týchto termínov.

² Vyjadrenie R. Vanna uvádza vydavateľstvo Acumen na stránke http://www.acumenpublishing.co.uk/display.asp?K=e2007020715290308&sf1=KEYWORD&st1=gorman&y=0&sort=sort_title&x=0&m=1&dc=2.

problémy a názory na ne. Riešením tohto nemilého stavu by podľa autora malo byť štúdium toho, čo si o svojej disciplíne myslia historici. Filozofi by sa mali zamerať na to, aký obraz historiografie ponúkli a ponúkajú minulí a súčasní historici. Práve historiografia historiografie by podľa Gormana mala určovať filozofiu historiografie. Ak filozofi budú vychádzať z obrazu samotných historikov, filozofia historiografie by sa podľa neho mohla stať zaujímavou aj pre historikov.

Tretia kapitola je pokusom realizovať to, čo bolo vytýčené v druhej kapitole teoreticky. Gorman sa tu snaží spísať historiografiu historiografie, t. j. preskúmať, aké názory mali historici na svoju disciplínu a koho považovali za vzorovú postavu historiografie. Venuje sa tak hlavne historikom, ktorí písali historiografiu historiografie, ale aj historikom, o ktorých sa v týchto prácach písalo. Stretáme sa tak so vzorovými postavami historiografie ako Herodotos a Leopold von Ranke, ale aj s autormi, ktorí o nich písali ako Arnaldo Momigliano či Herbert Butterfield.

Posledné dve kapitoly práce sa venujú postmodernizmu, holizmu, Quinovmu vyhláseniu, že všetko je revidovateľné, ale aj problému naratívnej pravdy a názorom L. Goldsteina, H. Whita a iných. Gorman v podstate polemizuje s názorom, že historik nie je ničím limitovaný a taktiež s pozíciou, že každú súčasť nášho celku poznania je možné nahradiť iným stanoviskom. Podľa autora spory a polemiky ukazujú, že všetci musíme prijať minimálne „zdieľanú konzistentnú realitu“ či „štandardy konzistencie“ a to následne vedie k tomu, že by sme mali prijať aj množstvo presvedčení o faktoch za nepochybné (s. 162-3). Gorman zastáva tzv. pragmatický holistický empiricizmus, ktorý má vzdorovať ľubovôli. Prácu zakončujú úvahy o morálnych a iných súdoch a voľbách, ktoré postretnú historika pri práci.

Po stručnom zhrnutí obsahu knihy sa pokúsím vysvetliť, prečo podľa mňa kniha zanechá u čitateľa rozpačitý dojem. Približne v polovici 20. storočia C. G. Hempel predložil analýzu modelu pokrývajúceho zákona a navyše historikom odporučil, aby pri vysvetľovaní používali práve tento model vedeckého vysvetlenia. V reakcii na Hempelovu prácu už W. Dray v práci *Laws and Explanation in History* oponoval, že analýza historickej explanácie by nemala historikom *predpisovať* ako majú vysvetľovať, ale mala by rozoberať *historikmi používané postupy*. Na všeobecnejšej úrovni sa tak stala populárnou kritika, že filozofi by nemali určovať, ako majú historici postupovať (normatívny prístup), ale by mali študovať ich reálnu prax (deskriptívny prístup).³ S istým zjednodušením možno povedať, že na poli teórie a filozofie historiografie začali fungovať dve skupiny autorov. Na jednej strane tu boli filozofi, ktorí „arogantne“ analyzovali problémy, ktoré nemuseli byť zaujímavé pre historikov a navyše sa „nevšímavo“ stavali k práci historikov, pretože ju pri svojich skúmaníach v

---

³ Výzvu venovať sa aktuálnej praxi historikov obsahuje napríklad práca MARTIN, Raymond. *The Past Within Us: An Empirical Approach to Philosophy of History*. Princeton, N.J. : Princeton University Press, 1989.

podstate ignorovali. (Toto by aspoň mohla byť stručná charakteristika tejto pozície zo strany jej kritikov.) Na druhej strane tu boli autori, ktorí sa ústretovo zaujímali o skutočné problémy historikov a snažili sa robiť filozofiu a teóriu historiografie, ktorá čerpá z praxe historikov. (Toto by mohla byť ich vlastná charakteristika svojej pozície.)

Gorman evidentne podporuje druhý tábor a po prečítaní úvodných strán a niektorých ďalších pasáží sa zdá, že jeho kniha bude výnimočná hlavne preto, že jasne sformuluje argumenty v prospech tohto stanoviska a možno poskytne aj originálne úvahy o obsahu a výhodách tejto pozície. Autor od začiatku presadzuje „historiography-friendly“ filozofiu historiografie (s. 2), v rámci ktorej by filozofické problémy mali povstať zo samotnej historiografie (s. 3-4). Gorman tvrdí, že teoretici by mali predstaviť model (t. j. analýzu, charakteristiku hlavných črt) historiografie, ktorý nie je iba filozofickým konštruktom: „Ďalšou podstatnou zložkou nášho prístupu k historiografii historiografie je to, že musíme prejaviť filozofický rešpekt historiografii ako disciplíne tým, že sa pokúsime vyhnúť tomu, aby sme na túto disciplínu uvalili nejaký externe vytvorený model. Nepočítajú sa nejaké filozofické štandardy, ale to, ako *historici* rozumejú tomu, čo je charakteristické pre ich disciplínu.“ (s. 68) Gorman samozrejme pripúšťa, že aj historici môžu mať rôzne pohľady na vlastnú prácu. Ako potom hodnotiť líšiace sa pohľady? „*Nemali by sme to robiť ako filozofi*. Budeme musieť vychádzať z vlastných hodnotení historikov a to si *vyžaduje*, aby sme ako primárne pramene použili ich historiografie historiografie...“ (s. 76-7)

Keby Gorman takto jednoznačne predstavil „historiography-friendly“ filozofiu historiografie, kritik by mohol namietat' nasledovne. Ako uznáva samotný autor, historici nie sú uniformnou skupinou. Na jednej strane tu máme historikov (ako G. G. Iggers), ktorí vo svojich prácach uvažujúcich nad povahou historiografie ponúkajú historiografii historiografie. Avšak časť historikov v takomto type prác rieši filozofické a metodologické problémy historiografie. (Všimá si to aj sám Gorman.) Zoberme si napríklad známe práce historikov (nie filozofov) E. H. Carra *What is History?* a Richarda J. Evansa *In Defence of History*. V daných knihách sa veľká pozornosť venuje problémom objektivity, faktu, príčinnosti, čo sú témy, ktoré sú súčasťou bežných filozofických diskusií. Keďže sa o tieto otázky zaujímajú samotní historici, nemožno hovoriť o tom, že by tu filozofi nanucovali niečo historikom. Existuje teda dôvod, prečo by sa „historiography-friendly“ filozofia historiografie nemala venovať klasických filozofickým otázkam, keď to robia samotní historici? Alebo Gorman disponuje kritériom, na odlíšenie „skutočných“ historikov (píšucich historiografie historiografie) od „krytofilozofov“, ktorí sa do filozofie historiografie snažia prepašovať externé témy? Mimochodom, nebolo by takéto kritérium filozofickým konštruktom? Poviem to otvorene. Celá Gormanova hra na „nemyslime si o historiografii nič, ale najskôr sa spýtajme samotných historikov, čo si myslia oni a myslime si to isté“ je popletená. Ako vôbec na začiatku takejto zdanlivo nepreskriptívnej a afilozofickej hry možno identifikovať historika (od ktorého máme

zistiť, čo si myslí), ak už vopred nemáme aspoň minimálnu predstavu o tom, čo je historiografia?

Opakujem, *keby* Gorman jednoznačne uviedol, ako vidí historiografiu inšpirovanú filozofiu historiografie, práve uvedené by mohlo byť kritickou námietkou. Problém je v tom, že autor na viacerých miestach svoju pozíciu oslabuje. Na jednom mieste napríklad otvorene hovorí, že neexistuje „fundamentálny rozpor“ medzi otázkami, ktoré si kladú historici a filozofi (s. 89). Po prečítaní takýchto pasáží sa čitateľ musí zamyslieť, čo teda vlastne Gorman tvrdí. Vo svojich všeobecnejších vyjadreniach kritizuje filozofiu, že historikom nanucuje, ako majú chápať svoju disciplínu, a preto vyzýva, aby sme sa spýtali samotných historikov a čerpali z ich historiografií historiografie. Vzápätí však povie, že otázky filozofov sú prijateľné a sám sa v kapitolách 4 a 5 detailne venuje témam ako Quinov holizmus, ktoré rozhodne nevychádzajú z historiografie historiografie, ale sú typicky filozofickými problémami. (Predpokladám, že historici otázku holizmu vs. atomizmu, či dokonca pragmatického holizmu, vo svojich prácach neriešia. Skôr by som predpokladal, že mnohí o nej ani nepočuli, čo by bolo pochopiteľné, pretože ide o *filozofickú* tému.) V konečnom dôsledku tak Gorman zrejme tvrdí iba niečo v zmysle „filozofi historiografie by nemali ignorovať prácu historikov“, čo je pre mnohých sympatická myšlienka, ale sotva ju možno označiť za nový príspevok v oblasti filozofie historiografie.

Minimálne druhú a tretiu kapitolu Gormanovej knihy možno chápať ako snahu rozdiskutovať otázky: Kto má charakterizovať historiografiu? Z kade máme čerpať, ak sa chceme dozvedieť o povahe tejto disciplíny? Gormanova odpoveď na prvú otázku by zrejme bola „historici“ a na druhú „z historiografie historiografie“.⁴ Osobne si myslím, že už samotné otázky sú nesprávne položené. Pre filozofa historiografie by malo byť v podstate jedno, kto sa vyjadruje o charaktere tejto disciplíny, či z kade čerpá. Kľúčové je *čo* hovorí. Namiesto zdĺhavého uvažovania o tom, kto má autoritu⁵ charakterizovať historiografiu, mohol Gorman radšej preskúmať alternatívne pohľady, posúdiť ich výhody a nedostatky.

Hoci jednotiacia idea knihy je podľa mňa otázna, predsa Gorman ponúka viaceré zaujímavé analýzy konkrétnych názorov a problémov. Za zmienku stoja napríklad diskusie

---

⁴ Herman Paul vo svojej recenzii víta jadro takéhoto prístupu, ale upozorňuje, že dôležité je tieto výskumy rozšíriť. Napríklad treba preskúmať, ako a z akých zdrojov sa historici učia svojej disciplíne. Pozri PAUL, Herman. How Historians Learn to Make Historical Judgements. In *Journal of the Philosophy of History*, 2009, roč. 3, s. 90-108. Je nepochybné, že takéto skúmania môžu odhaliť mnoho zaujímavého o tom, ako táto disciplína funguje. Avšak nemajú byť takéto bádania skôr vecou historikov historiografie než filozofov? Je skutočne skúmanie konkrétneho osvojovania si historiografického remesla cestou, ako charakterizovať povahu historiografie? Nemala by filozofia odpovedať inak ako sociológia či historiografia historiografie?

⁵ Výstižne to povedal K. R. Popper. Podľa neho nemá zmysel hľadať autoritatívny zdroj nášho poznania. Takého zdroja totiž niet. Je jedno, či svoje názory čerpám zo zmyslovej skúsenosti alebo z povery, dôležité je podrobiť ich kritickým testom. Pozri POPPER, Karl Raimund. O takzvaných zdrojoch poznania. In *Hľadanie lepšieho sveta*. Bratislava : Archa, 1995, s. 49-56. Analogicky, je jedno či o povahe historiografie hovorí historik alebo filozof. Dôležité je to, čo hovorí a ktorý názor sa ukáže udržateľný.

o Herodotovi, o von Rankem a o skutočnom význame jeho slávneho „wie es eigentlich gewesen“, ale aj „filozofickejšie“ rozборы holizmu, postmodernizmu, antirealizmu a hlavne pragmatického holistického empirizmu, ktorý Gorman obhajuje. Je možno paradoxné, že v práci, ktorá má byť obhajobou prístupu vychádzajúceho z historiografie historiografie stoja za pozornosť skôr časti o filozofických pozíciách.⁶ V kapitolách venovaných „historiography-friendly“ postuju sa naopak autor púšťa do zbytočných, zdĺhavých a nudných úvah o zdôvodňovaní prvého a druhého rádu, o tom, že historiografia historiografie je v istom zmysle disciplínou prvého aj druhého rádu a pod.

Ak Gormanovu knihu porovnam s niektorými prácami Hempela (napr. „Funkcia všeobecných zákonov v histórii“), ktorý bol asi najčastejšie kritizovaný za preskriptívny prístup, tak sa mi zdá, že aj samotní historici by uprednostnili Hempelovu prácu. Aj keby s jeho názormi nesúhlasili, v jeho prípade je minimálne jasné, čo zastáva, a preto je možné viesť s ním plodnú polemiku. Gorman síce propaguje ústretovosť voči historikom, v skutočnosti však ponúka nejednoznačné úvahy a dopĺňa ich rozborom pozícií ako pragmatický holizmus, ktoré sú bližšie filozofom ako historikom.

Eugen Zelenák

---

⁶ Nekompromisný pohľad vo svojej recenzii Gormanovej knihy vyjadril P. A. Roth: „V konečnom dôsledku táto kniha nemá adresáta. Pre tých, ktorí sa nevyznajú vo filozofii histórie, neposkytuje žiadny užitočný prehľad. Pre tých, ktorí sa v tejto oblasti orientujú, bude to, čo kniha pokrýva, beznádejne zastarané.“ ROTH, Paul A. Gorman, J. *Historical Judgement*. In *Notre Dame Philosophical Reviews*, 12. 8. 2008. V ďalšej recenzii Ludmilla Jordanova píše: „Súdiac teda podľa štýlu a obsahu knihy, zamýšľaným adresátom budú filozofi a nie historici.“ JORDANOVA, Ludmilla. Gorman, J. *Historical Judgement*. In *The English Historical Review*, 2009, roč. CXXXIV, č. 509, s. 912-914, s. 912. A to sú názory na prácu, ktorá kritizuje filozofov historiografie za to, že prehládajú historikov a ich skutočné problémy.